

Vogels versus vissen

Visvriendelijk weidevogelbeheer is nog ver weg

TEKST: Michel Verschoor
FOTOGRAFIE: Blikonderwater en Michel Verschoor

Terwijl Nederland volop vismigratie bevordert met de Vismigratierivier, het Kierbesluit, honderden gerealiseerde vispassages en visvriendelijke sluizen en gemalen, sluiten natuurorganisaties in weidevogelgebieden complete watersystemen af met dammetjes en poldergemalen. Paaiplaatsen en migratieroutes van reguliere en zeldzame vissoorten raken op steeds grotere schaal hermetisch afgesloten.

Net als afgelopen zomer raasde er ook op 28 oktober 2013 een zware storm over ons land. Door de zuidwestelijke stroming werd het water in het IJmeer bij Amsterdam gedurende enkele uren richting de dijk Enkhuizen-Lelystad geblazen. De ringsloot rondom de buitendijkse Polder IJdoorn bij Durgerdam liep hierdoor langzaam leeg.

De schrijver dezes kende dit zeldzame tafereel uit 'verhalen over vroeger'. Volgens overlevering zouden omwonenden hier ooit bij een zuid-

wester storm illegaal teilen vol, met schepnetten gevangen paling oogsten. In de gierende wind besloot ik eens poolshoogte te nemen. Niet om paling te scheppen, maar om te zien wat er tegenwoordig bij harde wind zoal voor vis wegspoelt uit de sloot waar mijn vader mij leerde vissen.

Kraamverzorging

De buitendijkse watergang en een oude braak, die beide rechtstreeks in verbinding stonden met het IJmeer, bleken soortenrijker dan gedacht.

Naast blankvoorn, kolblei, baars, grondels en kleine snoek, lieten ook beschermde bittervoorns en kleine modderkruipers zich zien. Mijn verbazing was dan ook groot toen Natuurmonumenten kort na deze ontdekking startte met een 'natuurherstelproject' in IJdoorn, gefinancierd met compensatiegeld uit het Natuurontwikkelingsfonds IJburg. Na aankoop van enkele ontbrekende schakels boerengrond, sloot de organisatie prominente delen van het visrijke water af. De naast ►

elkaar liggende buitendijkse Grote polder en Kleine polder zijn inmiddels omgetoverd tot een eersteklas kraamgebied voor moeras- en weidevogels. Sloten zijn afgedamd en van polderpompen voorzien, grond werd deels afgegraven en de polders vervolgens vernat. Zelfs de verbinding tussen de ondiepe maar visrijke braak en het omliggende IJmeer is afgesloten en voorzien van een visexclusieve pomp. Die relatief goedkope polderpompen stakken in IJdoorn hooguit stekelbaarsjes op en klein formaat baars en witvis. Op in- en uitgaand verkeer van paairijpe vis zijn ze niet berekend.

Paai- en opgroeigebied

De omvorming van Polder IJdoorn is het voorlopige sluitstuk in een grotere operatie in Waterland-Oost. Binnendijks zorgde Staatsbosbeheer al eerder voor een gespreid bedje voor doelsoorten als grutto, Kievit en tureluur. De afvoersloot achter de Waterlandse Zeedijk, die tevens pal achter IJdoorn ligt, is afgedamd van het eveneens visrijke, en door sportvisserij geliefde, Kinselmeer. Een pomp ontbreekt hier zelfs. Ook vispaai- en opgroeigebied aan de noordwestzijde van het Kinselmeer, in natuurterrein De Munt, is met een hardhouten damwand afgesloten van het troebele recreatiewater, waar naast karper en witvis ook restpopulaties polsdikke palingen huizen. Ook in De Munt ontbreken vispassages.

Het verbeterde doorzicht is hier alleen 's winters op te merken. Tegen hoogzomer zijn alle voornoemde poldersloten volledig dichtgegroeid. De natuurlijke doorstroming is er, net als in IJdoorn, verdwenen. Dankzij gecontroleerd peilbeheer liggen er nu wel natte graslanden waar weidevogels makkelijker bij hun voedsel kunnen komen.

Noodverband

Ook elders in Nederland schaffen natuurorganisaties grasland aan om die met Europese en Nederlandse subsidies en particulier geld weidevogel-proof te maken. Een overzicht ontbreekt, maar het areaal beschermd en heringericht weidevogelgebied groeit nog ieder jaar. Met instemming van veel waterschappen kiezen natuurbeheerders doelbewust voor het noodverband afdamming en kunstmatig peilbeheer om de gewenste vernatting te bewerkstelligen. Dat gebeurt overigens niet alleen in laagveengebieden zoals in Waterland, maar ook in hoogveengebieden als het Drents-Friese Fochteloërveen en het Gelderse Korenburgerveen.

Eenrichtingsdenken

Steeds meer leefgebieden en migratieroutes van vis raken hermetisch afgesloten. Aandacht hiervoor ontbreekt nagenoeg, erkennen ingewijden. Ab van Dorp, Staatsbosbeheerder in Waterland-Oost, constateert nuchter: "Wij zouden wel anders willen, maar er is nu eenmaal subsidie verkregen voor weidevogels, niet voor vis. Geld voor duurdere visvriendelijke pompen is bij weidevogelprojecten niet inbegrepen. Bij recente aanpas-

singen in het waterbeheer rond het Kinselmeer is dan ook geen rekening gehouden met vissen."

Natura-2000-gebied Waterland-Oost en de aangrenzende stokoude buitendijkse Polder IJdoorn van Natuurmonumenten, zijn schoolvoorbeelden van het ingeburgerde eenrichtingsdenken waar vogels prioriteit krijgen en waar hooguit nog wat aandacht is voor fotogenieke flora. Zichtbare natuur heeft nu eenmaal meer draagvlak dan onzichtbare onderwaternatuur.

Standaard vismonitoring

Toch zou je van toonaangevende landelijke natuurorganisaties meer affiniteit verwachten met het complete plaatje, of in chique jargon, met ecologisch systeemherstel. Zeker als er in 'projectwater' Rode Lijstsoorten leven. "In de planfase zijn er geen signalen tot ons gekomen dat zich in de braak en de sloten buiten Polder IJdoorn beschermde vissen leven," zegt Ruud Luntz, beheerder Noord-Holland-Zuid bij Natuurmonumenten. We vragen of de organisatie vooraf geen standaard vismonitoring heeft laten uitvoeren. "Vogels en planten zijn in kaart gebracht, daar was ook subsidie voor. Uit eigen waarnemingen wisten we dat binnen de polder bittervoorn en kleine modderkruiper voorkomt. Voor de ringsloot eromheen en voor de braak waren

Zichtbare natuur boven water heeft meer prioriteit dan de onzichtbare waternatuur.

Eenvoudige polderpompen werken als keukenmachientjes.

Is een weidevogel belangrijker dan een kleine modderkruiper?

geen waarnemingen of gegevens beschikbaar. Er is ook geen aanvullend onderzoek naar uitgevoerd. Dat is een gemiste kans.”

Luntz erkent dat visbeheer in veenweidegebied onvoldoende wordt belicht. “Voor vis zijn binnen Natura-2000, behalve in beheerplannen rond grote rivieren en grotere wateren, geen aparte natuurdoelen geformuleerd. Dit Europese netwerk van natuurgebieden staat onder een strak regime waarbinnen het nu eenmaal lastig manoeuvreren is en waar alle pijlen zich richten op de doelsoorten. In veenweidegebieden zijn dat vooral weidevogels.”

“Ook wij hebben hier zitten slapen,” zegt Hans Roodzand, ecoloog van Hoogheemraadschap Hollands Noorderkwartier en in die functie betrokken bij herinrichtingsplannen in Noord-Holland. “Ophokken is de tendens. Dan komt het wel goed met de weidevogels, denken natuurclubs. In veenweidegebieden ontbreekt het simpelweg aan integraal denken. Als hoogheemraadschap proberen wij hier wel een rol in te spelen, maar dat lukt nog niet overal. Onze focus en onze middelen richten zich nu nog op grote watersystemen passeerbaar maken voor vis, voor kleine gebieden is duidelijk nog onvoldoende aandacht.”

Toevluchtsoord

Er zijn ook gebieden waar natuurorganisaties en andere partijen wel al rekening houden met vis. “Zo is door ons in de Oosterzijpolder bij Alkmaar een damwand met vispassage geplaatst,” zegt Luntz. Zijn collega

Jan Roodhart is beheerder van 500 hectare grasland in Eemland. Ook hij had oog voor vis. “Bij recente natuurherstelwerkzaamheden is direct naar het grote plaatje gekeken. Zo was er vanaf het begin aandacht voor vis en voor amfibieën. Om vishabitats te verbeteren zijn wielen opengemaakt, zijn op kruisingen van sloten overlevingskuilen gegraven waar vis in strenge winters toevlucht heeft, schonen we de sloten gefaseerd in tijd en ruimte en zorgen we jaarrond voor een goed waterpeil zodat vissen altijd kunnen zwemmen.”

Keukenmachientjes

Aan de andere kant van het land heeft de visgemeenschap bij Waterschap Hunze en Aa's standaard dezelfde prioriteit als weide- en watervogels of reptielen en amfibieën. Peter Paul van Hunze en Aa's: “Zo kijken wij bijvoorbeeld kritisch mee met landschaporganisaties die waterbergingsgebieden onder hun hoede krijgen. Wij laten organisaties vooraf alles goed in kaart brengen. Wie gaat herinrichten moet flora- en faunaonderzoek laten doen door RAVON of een ecologisch adviesbureau die rapporteren over de 0-situatie. Als waterschap werken en financieren wij actief mee. Waar nodig laten wij hevels of vistrappen aanleggen, bijvoorbeeld in polder Oosterland bij het Zuidlaardermeer. Die passages zorgen ervoor dat vis de polder in en uit kan. Dan ben je er niet met de keukenmachientjes die goedkope polderpompen zijn, maar zul je dieper in de buidel moeten tasten. Kleine vis kun je met visvrien-

delijke buisvijzels verder helpen. Maar grote vis blijft opgesloten. Vissluisjes die draaien op zonnepanelen zijn dan een optie. De ontwikkelingen bij fabrikanten gaan wat dit betreft snel. Logisch, want meer waterschappen zullen rekening gaan houden met vis.”

Ontwerpfouten

Ruud Luntz wil in dit kader wel een waardevolle toezegging doen: “In alle nieuwe beheerplannen waarbij ik vanaf nu bij betrokken ben, ga ik eisen dat we een apart hoofdstuk over vis opnemen. Dit onderwerp moet duidelijk hoger op de agenda.” Hij wil nog wel een stapje verder gaan. “Het hoogheemraadschap gaat de Waterlandse Zeedijk over enige tijd verzwaren. Sloten langs de dijk worden daarbij deels verlegd en ook wij zijn bij deze operatie gesprekspartner. Ik zie een mogelijkheid om in die fase de ontwerpfouten in IJdoorn bij werkzaamheden te herstellen.”

Om de situatie in weidevogelpolder landelijk te verbeteren ziet Hans Roodzand een belangrijke rol weggelegd voor visstandbeheercommissies. “Die zouden bij herinrichtingsplannen rond waternatuur vanaf het begin als gesprekspartner overal aan tafel moeten zitten. Dat geldt ook voor sport- en beroepsvissers. Ik zou graag zien dat die partijen zich snel aansluiten. Aan de verkokering van verschillende belangen moet een eind komen. Verder zou ieder gemaal, groot of klein, bij groot onderhoud vervangen moeten worden door een visvriendelijke versie.”